

**KİŞİ HAK VE HÜRRİYETLERİNİN KORUNMASI KARŞISINDA ANAYASA
MADDE.13, BU HÜKME AYKIRI YASAL DÜZENLEME VE FAALİYETLERİN
ANAYASA MADDE.11 AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİⁱ**

Yazar: Arş. Gör. Mustafa DEMİRKOLⁱⁱ

Özet

Bu çalışmanın ana amacı temel hak ve hürriyetlerin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası çerçevesinde ne tür durumlarda sınırlandırıldığını, bu sınırlandırmaların hangi Anayasa Maddelerine dayandığını, Anayasanın 13. Maddesine aykırı sınırlandırmaların Anayasanın 11. Maddesi Çerçevesinde nasıl değerlendirildiğinin altını çizmektir.

Anahtar Kelimeler: Temel Hak ve Hürriyetler, Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması, Anayasa Madde 13, Anayasa Madde 11.

**13TH ARTICLE OF THE CONSTITUTION AGAINST THE PROTECTION
OF THE RIGHTS AND FREEDOMS OF THE PEOPLE, EVALUATION OF LEGAL
ARRANGEMENTS AND ACTIVITIES CONTRARY TO THIS CHARTER IN
TERMS OF THE ARTICLE 11TH IN THE CONSTITUTION**

Author: Res. Asst. Mustafa DEMİRKOL

Abstract

The main purpose of this study is to underline how the fundamental rights and freedoms are limited in the framework of the constitutional articles of the Republic of Turkey. Which charters are used for this limitation will be analyzed. Then a general evaluation of the limitations of the freedom in terms of the articles 11th and 13th.

Key Words: Fundamental Rights and Freedoms, Limitation of Fundamental Rights and Freedoms, Constitution Article 13, Constitution Article 11.

ⁱ Bu Çalışma ICOMEP 2017 Kongresinde Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

ⁱⁱ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi, mustafademirkol@nku.edu.tr

1. GİRİŞ

En basit anlamda “hak” kavramı, “hürriyetin” (özgürlüğün) ele avuca gelmiş olduğu şeklidir. Yani hürriyetin somuta indirgendiği bir zemindir (Kaboğlu, 2006:12). Örnek vermek gerekirse “hak arama” bir hürriyettir. Bu hürriyet ancak “dava hakkı”nın uygulanması ile işler hale gelmektedir. Tarık Zafer Tunaya’nın tanımlamasına göre, “Hak bir hürriyetin sağlanması için kişiye anayasa ve kanunlar ile tanınmış yetkililerdir” (Tunaya, 1982:187). Eğer bir mesele ile ilgili olarak bir bireyin hakkı var ise, bu hakkın yerine getirilmesini diğer bireylerden ya da devletten isteme yetkisi vardır.

Çoğu hukuk teorisinde farklı şekilde tanımlanmış olmasına rağmen genel olarak “hak” üzerinde yaygın olarak benimsenmiş tanım şu şekildedir: hak, kişilere hukuk düzeni rafından verilen bir irade kudreti, bir isteme yetisidir (Gözler, 2011:320). Kemal Gözler’in yorumuna dayanarak, hak kavramını anayasal bağlamda şu şekilde tanımlanabilir: “Anayasa hukuku alanında hak, kişiye anayasa tarafından verilmiş bir irade kudreti, bir isteme yetkisidir” (Gözler, 2004:150).

Her ne kadar Türk Dil Kurumu’nca “özgürlük” olarak tanımlanmış olsa da hukuk terminolojisinde hürriyet için çok sayıda farklı tanımlar bulunmaktadır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56425591ac8c66.85232335, Erişim Tarihi: 10.10.2015.). Uygun Oktay’ın belirttiği şekilde “Hürriyet, bir şeyi yapma veya yapmama, belli bir şekilde davranıp davranmama erki olarak tanımlanabilir” (Oktay, 1992:6). Bir şeyi yapıp yapmamak tamamen bireyin eylemleriyle alakalı olduğu için hürriyet kavramını bireyin eylemleriyle özdeşleştirebiliriz.

En bilinen hürriyetleri dikkate alacak olursak; düşünce hürriyeti, yerleşme hürriyeti, haberleşme hürriyeti ve benzeri hürriyetlerin odak noktası bireyin eylemleridir. Anayasa koyucu bu ve benzeri hürriyetleri anayasaya koyduğu anda bireylerin belirtilen alanlarda serbestçe eylemler sergileme yetkisine sahip olduğunu da kabul etmiş olmaktadır.

Yukarıda kısaca değinilmiş olan “hak” ve “hürriyet” kavramlarının arasındaki temel ayrım şu şekilde yapılabilir: “hak somut bir kavram olarak karşımıza çıkarken hürriyet daha çok soyut bir anlam ifade etmektedir. Hak hürriyetin uygulanması aşamasında ortaya çıkar. Hürriyetin gerçekleşmesi noktasında gerek devletin gerekse diğer bireylerin bir şey yapması gerekmez çünkü hürriyet bireyin kendi eylemleri neticesinde gerçekleşmektedir. Hakkın

gerçekleşebilmesi için ise devletin ya da diğer bireylerin ilgili kişi lehine çeşitli eylemlerde bulunması gereklidir” (Kaboğlu, 2006:13).

Anayasa hukuku açısından değerlendirilecek olursa temel haklar, yazılı hukuk tarafınca güvencelendiği için yasama ve yürütme organlarınca kaldırılamaz. Fakat şu tarihsel bir gerçekliktir ki: insan sosyal bir canlıdır ve diğer insanlarla bir arada yaşamaktadır. Bu bir arada yaşama ortamında da ister istemez çatışma durumları olabilmektedir.

Toplumun fertleri arasındaki potansiyel çatışmalara mani olma adına temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi, zaman zaman da sınırlandırılması artık hukuki bir ihtiyaca dönüşmüştür. Bu sınırlama bir açıdan da toplumun ve devletin ayakta kalabilmesi ve devamlılığının sağlanabilmesi adına karşı konulmaz bir dayanak halini almıştır.

Demokratik bir devlette, anayasal güvence altında olan temel haklar ve hürriyetler sınırlandırılırken bazı hususlara dikkat edilmektedir. Örneğin sınırlandırmalar sınır tanımaksızın, keyfi olarak, temel hak ve hürriyetleri tamamıyla sıfırlamamalıdır. Öyle hassas yaklaşılmalı ki bu meseleye temel hak ve hürriyetler korunurken de sınırlandırılırken de belli başlı bir prensipler sarmalı söz konusu olmalı. Örneğin; Normlar Hiyerarşisi, ya da Anayasanın 11. Maddenin 2. Bendi.

Bu çalışmada kişi hak ve hürriyetlerinin korunması karşısında Anayasa m.13, bu hükme aykırı yasal düzenleme ve faaliyetlerin Anayasa m.11 açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

2. TEMEL HAK VE HÜRRİYETLER

Çalışmanın bu kısmında Mevcut Türkiye Cumhuriyeti Anayasasındaki bütün temel hak ve hürriyetlere yer vermek yerine, konudan fazla uzaklaşmamak adına başlıca temel hak ve hürriyetlere yer verilmiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse temel haklar insanların sırf insan oldukları için, doğuştan gelen, insanca yaşayabilmek adına gerek duydukları haklardır. Bu hakların başlıcaları; en temel hak olarak da bilinen *Yaşama Hakkı*, bireyin ruh ve beden bütünlüğünü korumayı amaçlayan *Kişi Dokunulmazlığı Hakkı*, bireyin uygun bir ortamda hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan *Sağlık Hakkı*, *Eğitim Hakkı*, *Dilekçe Hakkı*, *Özel Yaşamın Gizliliği Hakkı*, *konut dokunulmazlığı Hakkı*, *Seçme ve Seçilme Hakkı* v.b.bir takım haklardır.

Bu ve benzeri haklar Türkiye Cumhuriyeti Anayasasınca korunma altına alınmış olup gerekli görüldüğü hallerde bu haklar üzerinde bir takım sınırlandırmalar yapılabilir.

Yine kısaca özetlemek gerekirse temel hürriyetler, bireylerin kişiliğini geliştirmeleri ve insanca yaşayabilmeleri adına diğer bireylerin haklarını ihlal etmeksizin özgürce yaşayabilmesine olanak veren haklardır. Bu haklar başlıca şunlardır: *Din ve Vicdan Özgürlüğü, Düşünce Kanaat ve İfade Özgürlüğü, Basın Özgürlüğü, Haberleşme Özgürlüğü, Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü, Toplantı Hak ve Özgürlüğü, Bilim ve Sanat Özgürlüğü v.b.* özgürlükler de yine devlet tarafından anayasal güvence altına alınmıştır. Bireyler kendi özgürlüklerini kullanırken, bu kullanımı diğer bireylerin hak ve özgürlüklerine müdahale etmeksizin gerçekleştirmelidirler. Bu noktada devletin koyduğu kanunlar esastır.

3. TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN KORUNMASI

Temel hak ve hürriyetlerin korunmasını Kemal Gözler iki aşamalı olarak ele almıştır. Bu ayrımın gerek genel kabul görmesi gerekse yazar tarafından benimsenmesi sebebiyle bu çalışmada da aynı şekilde kullanılmıştır. Bunlar “*İç Koruma*” ve “*Uluslararası Koruma*”dır (Gözler, 2004:151).

3.1. İç Koruma

Temel hak ve hürriyetlerin gerek yasama erkine, gerek yürütme erkinde, gerekse de bireylere karşı korunmaları önemli bir meseledir. Şeyh Edebali'nin de belirttiği gibi: “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın” (<http://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/haberler/20131220-3uluslararası-sosyal-hizmetler-kongresi-yapildi>, (Erişim Tarihi 13.10.2015.).

3.1.1. Yasama Organına Karşı Koruma

Temel hak ve hürriyetlerin yasama organına – bilinen ismiyle meclise – karşı korunması noktasında en çok başvurulan yöntem kazuistik yöntemdir. Bu yöntemde bütün temel hak ve hürriyetler yazılı bir şekilde belirtilmektedir anayasada. Bu yüzden de katı anayasalar olarak adlandırılır. Bu yöntem sayesinde artık anayasada belirtilen temel hak ve

hürriyetlere anayasal bir güvence sağlanmış olur. Tabi bu noktada şunun da altını çizmek gereklidir ki: anayasa yargısının da mevcut bulunup iyi işler olması gereklidir.

3.1.2. Yürütme Organına Karşı Koruma

Temel hak ve hürriyetlerin sadece yasama karşısında güvence altına alınmış olması tek başına yeterli değildir. Yürütme organı karşısında da korunmalıdır temel hak ve hürriyetler. Yürütme – bilinen ismiyle bakanlar kurulu (hükümet) – zaman zaman yönetmelik, tüzük gibi düzenleyici araçlar vesilesiyle, zaman zaman idari kararlarla, zaman zamansa eylemleriyle temel hak ve hürriyetlere müdahale etme, onlar üzerinde tahakküm kurma eğiliminde bulunabilir. Tam da bu noktada temel hak ve hürriyetlerin muhafaza edilebilmesi adına yürütmenin düzenleyici bireysel işlemlerine karşı yargı yolunun açık olması gerekmektedir (Gözler, 2004:152).

3.1.3. Özel Kişilere Karşı Koruma

Yukarıda belirtildiği üzere sadece yasama ve yürütme gibi tüzel kişilikler temel hak ve hürriyetleri ihlal etmez, aynı zamanda özel kişilikler de temel hak ve hürriyetleri sekteye uğratma eğiliminde olabilirler.

Bir bireyin temel hak ve hürriyetlerine bir başka birey tarafından hukuka aykırı olarak müdahale edilmesinin; gerek medeni hukuk açısından “haksız fiil” gerekse ceza hukuku açısından “suç” olarak kabul edilmesinin neticesinde bu tar müdahalelerin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Gözler, 2004:152).

3.2. Uluslararası Koruma

Birinci Dünya Savaşının yıkımlarının etkisi henüz daha tamamen geçmemişken patlak veren İkinci Dünya Savaşı, temel hak ve hürriyetler bağlamında da önemli bir dönüm noktası olmuştur. Savaş sonrasında daha iyi bir biçimde idrak edilen savaşın yıkım ve kıyımı tüm dünya liderlerinin daha az zarara odaklanmasına sebebiyet vermiştir. Üst üste gelen bu büyük savaşlar neticesinde uluslar arası alanda da temel hak ve hürriyetlerin önemi tartışıla gelmiştir. Yakın zaman dilimlerinde farklı farklı örgütlenmeler kurulmuştur bu bağlamda. Örneğin; “İrk

Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi”, “İnsan Hakları Komitesi”, “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu”, “İşkencenin Önlenmesi Komitesi”, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” ve “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi” bunlara örnektir.

4. TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERİN SINIRLANMASI

Anayasanın temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına dair hükümlerinin belirtildiği madde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 13. Maddesidir. Bu madde 2001 yılında değişikliğe uğramıştır. Maddenin 2001'den önceki hali şu şekildeydi (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 13. Maddesi (2001 değişikliğinden önce)):

“Temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir”.

İlgili madde 2001 yılındaki değişiklik neticesinde şu şekli almış ve hala daha bu şekilde yer edinmektedir anayasada (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 13. (Değişik: 3.10.2001-4709/2 md.)):

“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”

Kısaca belirtmek gerekirse anayasanın eski metninde yer alan ikinci ve üçüncü fıkra kaldırılmıştır. Tülen'e göre; bu yeni 13. Maddeye odaklanırsak dikkatimizi ilk çekecek olan mesele, belirtilen değişiklik öncesinin tam tersine temel hak ve hürriyetlerin sınırlama gerekçelerinin ve imkânlarının değil; kanun koyucunun sınırlama yetkisine yönelik bir sınır getirilmiştir. Bu bağlamda 13. Madde biraz daha özgürlükçü bir zemine kaymıştır denilebilir (Tülen, 2001:191-244).

Sınırlandırma muamelesinin temel hak ve özgürlüklere uygulanması aşamasında iki yola başvurulmaktadır. Bu yollardan ilki, doğrudan Anayasanın kendisi tarafından getirilen sınırlamalar, ikinci yol ise kanun koyununun inisiyatifine bırakılan yasal sınırlamalardır.

4.1. Anayasal Sınırlamalar

Anayasal sınırlamalar en basit anlamda, temel bir hak ve hürriyetin Anayasa tarafından yasama organının inisiyatifine bırakılmaksızın sınırlandırılmasıdır (Yüzbaşıoğlu, 1993:214). Bu tür sınırlamalar somut ve soyut olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

İçerikleri net bir şekilde belirlenmemiş ve belirtilmemiş olan yasaklamalar soyut yasaklar olarak adlandırılmaktadır. Bu duruma örnek olarak Anayasa Mahkemesinin yabancılara mülk satışı ile ilgili vermiş olduğu bir iptal kararını Anayasanın başlangıç kısmında ifade edilen “Hiçbir düşünce ve mülhazanın Türk milli menfaatlerinin (...) karşısında korunma göremeyeceği” yoruma dayandırmıştır (E.1985/14, K.1985/7, KT.13.06.1985, AYMKD, S. 21, sf. 153 vd.).

Somut yasaklar, doğrudan uygulanabilecek derece açık ve net olan yasaklardır. Somut yasakların uygulanabilmesi için soyut yasaklarda olduğu gibi somutlaştırılması gibi bir işlem gerekmemektedir. Örneğin; 67.Maddede belirtilen seçme ve seçilme hakkına dair yasak (Sağlam, 2002: 233-266).

4.2. Yasal Sınırlamalar

Necmi Yüzbaşıoğlu ve Bülent Tanör gibi Türk Anayasa Hukuku alanında eserleri bulunan yazarların genel görüşüne göre; hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması noktasında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, yasama organına oldukça geniş yelpazeye yayılmış yetkiler ahşetmiş bulunmaktadır (Tanör & Yüzbaşıoğlu, 2006:123).

İlgili yasal sınırlamanın ne tür hedeflerle ve kim tarafından gerçekleştirileceğinin, temel hak ve özgürlüğün düzenlendiği maddede spesifik olarak belirtildiği durumlara nitelikli yasa kaydı ile sınırlama denilirken; bu belirtmenin tek tek yapılmadığı sınırlamalara ise genel sınırlamalar denilmektedir (Vuraldoğan, 2007:7).

4.3. Sınırlamanın Kanunla Yapılması

Bütün demokratik ülkelerde seçilmişlerin iradesi birincil kaynak olarak kullanılmaktadır– hukuka aykırı eylemler gerçekleştirilmemek kaydıyla – bu aslında normal bir durumdur çünkü halk tarafından seçilmiş olmak ciddi bir ayrıcalıktır (Eğilmez, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mahfi-egilmez/secilmisler-657382/>, Erişim Tarihi: 17.10.2015).

Yukarıda belirtilen şart direkt olarak konumuzla ilgili bir şarttır. Temel hak ve hürriyetlerin tüzük, yönetmelik, Kanun Hükmünde Kararnameler gibi araçlarla düzenlenmesi ya da sınırlandırılmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Bunun yanı sıra demokratik devletlerin de temel hak ve hürriyetleri bir takım kanunlarla sınırlandırması son derece doğaldır. Demokratik devletlerde İktidarın kaynağı doğal olarak halktır. Halk her yönüyle parlamento içerisinde temsil edilebilmektedir. Eğer ki temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması kaçınılmaz olarak gerekli ise bunu yapacak olan kurum da en iyi temsil yapısına sahip olan parlamento olması normaldir (Fendoğlu, 2002:194).

4.4. Anayasanın Sözüne Ve Ruhuna Aykırı Olmama

13. Maddede açıkça belirtilmektedir ki temel hak ve hürriyetlere dair sınırlamalar “Anayasa’nın sözüne ve ruhuna” aykırılık teşkil edemez. Bu ifade de ki “sözünden” kelimesi ile anlatılmak istenilenin anayasa metninin kendisi olduğu anlaşılmaktadır.

Anayasaya uygunluk, Anayasa’nın sözüne ve ruhuna bağlı olmayı, bu öz ve söz dışında sınırlama yapmamayı gerektirir; aykırı olmamak ise, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun düşmese bile, aykırı olmamak koşuluyla sınırlama yapılabilmesi anlamına gelmektedir ve daha fazla sınırlayıcı bir sözcüktür (Aliefendioğlu, 2002:158).

4.5. Demokratik Toplum Düzeninin Gereklerine Aykırı Olmama

13. Maddenin bir diğer önemli özelliği de sınırlamaların “demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama” koşuludur. Bu koşul üzerinde onlarca şey yazılıp çizilebilir. Fakat

tahmin edileceği üzere biraz muğlak kalabilir. Yorumlamaya açık kapı bıraksa da genel olarak 13. Maddenin hakkında olumlu görüşlerin bulunduğu bir koşuldur.

4.6. Laik Cumhuriyetin Gereklerine Aykırı Olmama

Bu ifade cumhuriyetin kuruluşundan beridir Türkiye'nin tartışa geldiği bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Laiklik karşıtlığı – yandaşlığı bu denli hararetli iken, sekülerizme dair söylenecek çok şey vardır. Fakat konumuza odaklanacak olursak. Kanun koyucu laik cumhuriyetin gereklerine aykırı olacak şekilde bir uygulama güdüp vatandaşının temel hak ve hürriyetlerini sınırlandıramaz. Bunu yapsa dahi, ya bu süreç anayasa mahkemesinden döner ya da Avrupa insan hakları mahkemesinden döner.

4.7. Ölçülülük İlkesine Aykırı Olmama

Bu ifade orantılı sınırlamanın altını çizmek adına kullanılmıştır. Bireylere yaşatılan sınırlandırmaların makul çerçevede uygulanması refleksine dayanır.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının bağlayıcılığı ve üstünlüğünün ifade edildiği bölüm olan 11. Maddede şu şekilde bir ifade vardır: “**Madde 11.** – *Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.*”

Anayasa madde 11, bent 2 der ki: " Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz ". Buna göre Anayasaya aykırı kanuni düzenlemelerle Temel hak ve hürriyetler kısıtlanamaz. Öncelikle temel hak ve hürriyetleri ve nasıl sınırlandırılacağına açıkladığı, en sonda da belirtilen sınırlama yöntemleri dışındaki sınırlamaların anayasa madde 11'e aykırılığının altını çizmek gerekir. Anayasa m.11 anayasanın herkes için bağlayıcılığından bahsediyor. Dolayısıyla anayasa madde 13 de kısıtlama kriterlerine uymayan kısıtlamalar anayasa madde 11' e aykırı olur.

KAYNAKÇA

Aliefendioğlu, Yılmaz (2002). “2001 Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Getirdiđi Yeni Boyut”, Anayasa Yargısı, Sayı 19, sf. 178–214, Antalya.

Kaboğlu, İbrahim Ö. “Özgürlükler Hukuku - 1”, İstanbul, İmge Kitabevi, 2006,

Eğilmez, Mahfi, “Seçilmişler”, Radikal Gazetesi, 12/01/2003, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/mahfi-egilmez/secilmisler-657382/> (Erişim Tarihi: 17.10.2015)

Fendoğlu, H. Tahsin (2002). “ 2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması (AY. Md. 13.)”, Anayasa Yargısı, Sayı 19, sf.178-214, Antalya.

Gözler, Kemal, “Hukuka Giriş”, Bursa, Ekin Yayınevi, 2011,

Gözler, “Anayasa Hukukuna Giriş”, Bursa, Ekin Yayınevi, 2004,

Sağlam, Mehmet (2002). “Ekim 2001 Tarihinde Yapılan Anayasa Değişiklikleri Sonrasında Düzenlendikleri Maddede Hiçbir Sınırlama Nedenine Yer Verilmemiş Olan Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırı Sorunu”, Anayasa Yargısı, Sayı:19, sf. 233-266, Antalya.

Tanör, Bülent-Yüzbaşıoğlu Necmi (2006). 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ., İstanbul.

Tunaya, Tarık Zafer, “Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku”, Araştırma,Eğitim ,Ekin Yayınevi,

Tülen, Hikmet (2001). “ 03.10.2001 Tarihli ve 4709 Sayılı Kanunla Yapılan Anayasa Değişiklikleri Üzerine Genel Bir Deđerlendirme”. Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt :5, Sayı:1-4, sf. 191-244, Erzincan.

Uygun, Oktay, “1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Temel Rejimi”, İstanbul, Kazancı Yayınları, 1992,

Yüzbaşıoğlu, Necmi (1993). Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku, İstanbul Üniversitesi Basımevi, İstanbul. S214.

Vuraldoğan, Kemal (2007). 2001 Anayasa Deđiřikliklerinin Işığında 1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması, Ankara Barosu Yayınları, Ankara.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56425591ac8c66.85232335, (Erişim Tarihi: 10.10.2015.)

<http://www.tbb.gov.tr/basin-ve-yayin/haberler/20131220-3uluslararası-sosyal-hizmetler-kongresi-yapildi> , (Erişim Tarihi 13.10.2015.)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 13. (Değişik: 3.10.2001-4709/2 md.), <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/mevzuat/1982anayasas%C4%B1.html> ,(erişim tarihi: 14.10.2015.)

(E.1985/14, K.1985/7, KT.13.06.1985, AYMKD, S. 21, sf. 153 vd.)